

МЕТОДОЛОГИЧНИ ПРОБЛЕМИ НА ИЗМЕРВАНЕТО НА БОГАТСТВОТО НА ДОМАКИНСТВОТА

Димитър Дамянов

METHODOLOGICAL ISSUES OF THE MEASUREMENT OF HOUSEHOLD WEALTH

Dimitar Damyanov

Abstract

This conference paper looks at the ways in which the inclusion of a wealth module in the survey of household budgets by the National Statistics Institute of Bulgaria could improve the information properties of the data collected and the possibilities to analyse the behavior of households with regard to the accumulation and usage of their wealth. Several examples are used in support of the main points, based on the existing data, as well as on the experience of countries where such a module already exists.

Key words: wealth, national accounts, household surveys.

Въведение

Богатството на домакинствата може да се определи като съвкупността от притежаваните от тях към даден момент във времето физически и финансови активи, както и техния човешки капитал. Зад това сравнително кратко и ясно определение обаче стои голямо разнообразие от компоненти, чиято индивидуална динамика зависи от множество фактори и има различно отражение върху потреблението и спестяването, което от своя страна придава съществено значение на детайлното му познаване и анализ за нуждите на цялостното изследване на поведението на домакинствата на равнище национална икономика. Не е маловажна и необходимостта от отчитане на финансовите задължения и тяхното приспадане от стойността на активите за получаване на стойността на индикатора за нетно богатство, който има своите добре известни преимущества пред този за брутно богатство.

Същевременно, статистиката на домакинското богатство в някои случаи налага известни ограничения при осъществяването на този анализ, поради недостатъчния набор от данни, които предоставя. Тяхното отстраняване изисква адаптиране на подхода и конкретните процедури по събиране на данни към нуждите на икономическото изследване на проблематиката и съответно добавянето към съществуващата статистика на нови елементи, които да позволят по-детайлно описване на структурата, динамиката и разпределението на богатството на домакинствата както на национално, така и на микро-равнище. В този контекст в доклада са разгледани особеностите и ограниченията на информацията, предоставяна от НСИ във финансовите сметки на сектор „Домакинства“ за България, и са дадени някои примери за потенциала за нейното използване за посочените цели. Отделено е внимание на конкретните възможности за усъвършенстване на събираните данни, вкл. в рамките на наблюдението на домакинските бюджети, като са разгледани и потенциални практически приложения на тези данни в анализа на богатството, спестяването и потреблението. Използвани са и сравнения с подобни анализи за страни, в които се използва усъвършенствания подход.

Измерването на домакинското богатство – ограничения и възможности

Във времето от началото на 21 век насам е налице засилен интерес към изследването на богатството на домакинствата, като той намира израз в появата на множество публикации, насочени към анализа на различни негови аспекти. Една част от тях се базират на агрегатни данни и са насочени към изучаване на общата динамика на богатството в рамките на продължителни периоди от време, като са провокирани от значителното му нарастване, наблюдавано през последните три десетилетия на XX век. Други се концентрират върху структурата на богатството и разпределението му между отделните домакинства, като в част от тях анализът разчита на различни из-

точници на данни на микроравнище.¹ Независимо от индивидуалните си цели и резултати, всички тези изследвания допринасят за аргументирането на необходимостта от детайлно познаване на състава, вътрешните изменения и общата динамика на богатството на домакинствата с оглед на неговата роля при формиране на поведението им по отношение на потреблението и спестяването.

В широк смисъл богатството може да се интерпретира като израз на потенциала на притежателя му за потребление или създаване на блага в бъдещето. И докато по отношение на измерването на неговия общ размер и структурата му по видове активи и пасиви в българската практика вече има изградена традиция в лицето на предоставяните данни за финансовите национални сметки, то анализът на разпределението на богатството, както и на взаимовръзките между това разпределение и поведението на неговите притежатели, е затруднен от липсата на подходяща информация. Така например, общата стойност на нетното богатство на домакинствата, дефинирано в тесен смисъл като сумата на жилищните и финансовите активи, притежавани от тях, минус размера на финансовите им задължения, може да бъде проследена за времето от началото на XXI в. (виж табл. 1). В резултат се разкрива характерната за много икономики в този период тенденция към нарастване на богатството до рецесията от 2009 г., последвалия спад и започналото след това възстановяване до стойността от 319,85 млрд. лв. към края на 2015 г.

---

¹ Виж например PIKETTY, T. & ZUCMAN, G. (2014) Capital is Back: Wealth-Income Ratios in Rich Countries 1700–2010. *Quarterly Journal of Economics*, 129 (3), p. 1255–1310; SAEZ, E. & ZUCMAN, G. (2016) Wealth Inequality in the United States since 1913: Evidence from Capitalized Income Tax Data. *Quarterly Journal of Economics*, 131 (2), p. 519–578; WALDENSTRÖM, D. (2015) Wealth-Income Ratios in a Small, Late-Industrializing, Welfare-State Economy: Sweden, 1810–2010. *IZA Discussion Paper No. 9408*; BOSWORTH, B. & ANDERS, S. (2008) Saving and Wealth Accumulation in the PSID, 1984–2005. *Center for Retirement Research Working Paper no. 2008-2* и др.

Таблица 1

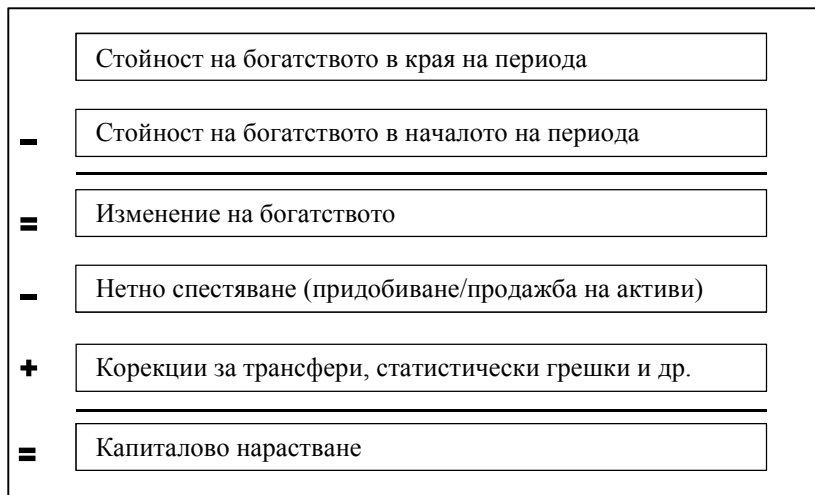
**Съвкупно богатство на домакинствата в България
в края на съответната година, 2000 – 2015 г., в млрд. лв.**

	Жилищно богатство	Финансови активи	Финансови пасиви	Нетно финансово богатство	Съвкупно богатство
2000	73,69	13,76	1,18	12,58	86,27
2001	74,39	17,12	1,64	15,48	89,87
2002	77,76	18,64	2,20	16,44	94,20
2003	94,45	21,43	3,50	17,93	112,38
2004	149,19	25,57	5,14	20,43	169,63
2005	182,10	30,95	8,18	22,77	204,87
2006	214,82	42,74	10,79	31,95	246,77
2007	290,98	66,95	15,92	51,04	342,01
2008	327,24	61,02	24,31	36,70	363,94
2009	242,72	65,93	24,32	41,61	284,33
2010	230,27	69,88	23,48	46,40	276,67
2011	217,06	80,60	24,36	56,24	273,30
2012	214,73	86,47	24,46	62,00	276,74
2013	212,78	104,71	24,65	80,06	292,84
2014	215,96	110,57	25,48	85,09	301,05
2015	226,93	118,83	25,91	92,92	319,85

Изчислено от автора по данни от www.nsi.bg.

На основата на посочените данни може да бъде анализирана и вътрешната динамика на компонентите на богатството и приноса на всеки един от тях за общото му нарастване на това най-агрегирано равнище. Видно е, че определящо значение за измененията в общия размер на нетното богатство имат промените в жилищния компонент, които от своя страна са формирани преди всичко под влияние на вариациите в цените на жилищата. Ефектът на капиталовото нарастване може да бъде косвено идентифициран с помощта на данните за операциите с финансови активи като остатъчна величина след приспадане на придобиването или продажбата на активи от общото изменение в

техния размер между два баланса (виж фиг. 1). Известно е обаче, че при подобен подход е налице висока вероятност за внасяне на допълнителни неточности в получаваните данни. Това затруднява анализа на измененията в структурата на финансовото богатство и обвързването им с вариациите на доходността на отделните компоненти. Поради това, преобладаващата част от изследванията се спират преди всичко на общата динамика на размера на финансовия компонент, което ограничава значително познавателните му възможности.

Фиг. 1. Компоненти на изменението на богатството на домакинствата

Този недостатък на данните налага рестрикции и пред изследването на предпочитанията на домакинствата и избора им на класове активи, в които да съхраняват богатството си, както и на значението за този избор на различията във възвращаемостта на отделните класове активи. Известно е, например, че преобладаващата част от финансовото богатство на българските домакинства се държи под формата на банкови депозити, но причините за този факт, макар и да не са напълно неизвестни, не могат да бъдат категорично определени без подходящ анализ на склонността за поемане на риск срещу възможността за получаване съответната възвращаемост.

Съществува възможността с помощта на различни допускания и апроксимации да бъде подбрана експлицитна ценова променлива за всеки клас активи. Например, за компонента „Собствен капитал“ в баланса на домакинствата като индикатор за темп на изменение на цената може да се приложи избран индекс от изчисляваните от Българска фондова борса за котировките на търгуваните емисии акции. Този подход обаче приравнява множеството различни видове бизнес форми, собствеността върху които се отчита в този компонент, на няколкото големи компании, цените на чиито акции се взимат предвид при определянето на стойността на съответния индекс. Не се отчита и вероятността притежаваните от домакинствата акции и дялове да са от чуждестранни компании и те да носят различна доходност. Сходни примери могат да бъдат дадени и с други класове активи в богатството.

Друго предизвикателство пред изследването на богатството на домакинствата в България, което е свързано с подхода при събиране на информация за него, е невъзможността да бъдат разгледани връзките между неговата динамика и структура и такива променливи като равнището на текущия и постоянния доход, демографската структура на населението, възвращаемостта на активите и др. В резултат от това в анализите не могат да бъдат разгледани реакциите на различните домакинства по отношение на натрупването и използването на тяхното богатство при промени в посочените показатели, както и влиянието на самото богатство върху избора им между потребление и спестяване. Не е възможно, например, да бъдат изследвани различията в поведението на домакинствата с различни доходи при промяна на общия размер на богатството, както и при промени в неговата структура.

Една от малкото налични възможности за изследване на посочените връзки се основава на статистиката на Българска народна банка за депозитите на домакинствата по количествени категории. Обособяването в нея на няколко групи домакинства в зависимост от размера на притежаваните от тях банкови депозити позволява да бъдат очертани различията в динамиката на вложенията по групи и съответните фактори на икономическата среда (виж табл. 2).

Таблица 2

Структура на депозитите на домакинствата в банковата система по количествени категории, 2005 – 2014 г.

	До 1000	1000 – 2500	2500 – 5000	5000 – 10000	10000 – 20000	20000 – 30000	30000 – 40000	40000 – 50000	Над 50000
	Реален темп на изменение на общия размер на депозитите в категорията, % спрямо предходната година								
2006	5,1	4,4	4,8	7,2	7,9	17,6	27,6	30,3	50,0
2007	-4,1	-2,2	2,9	3,4	8,0	15,5	26,4	25,8	42,2
2008	-4,1	1,4	5,8	8,2	11,2	13,7	27,1	24,3	3,6
2009	-3,7	-0,6	4,8	9,1	11,1	16,3	5,9	23,6	14,8
2010	-7,3	-4,2	-0,1	4,0	7,8	7,6	9,7	9,3	15,8
2011	-1,1	1,4	4,4	7,1	8,6	9,3	10,8	11,3	16,4
2012	-5,3	-4,1	-1,5	1,3	4,4	7,5	6,5	6,7	16,5
2013	2,0	3,1	4,1	5,3	7,1	9,2	10,4	11,1	18,9
2014	0,5	1,5	2,5	4,5	6,7	8,4	10,5	12,3	3,2
	Брой на депозитите в съответната категория, хил. бр.								
2005	7661,2	766,3	396,8	286,4	155,5	41,3	15,8	8,1	17,1
2006	8535,5	843,3	452,2	327,7	180,5	52,5	21,5	11,0	25,4
2007	9327,7	948,9	514,9	379,1	216,6	67,3	30,2	15,8	39,6
2008	10155,3	1031,6	584,2	440,5	258,9	82,3	41,1	21,1	47,8
2009	10142,4	1022,8	613,5	483,3	290,4	96,8	44,3	26,2	59,3
2010	9626,9	1017,8	637,8	522,9	325,6	108,4	50,8	29,9	71,7
2011	9577,8	1058,7	682,5	573,3	362,3	121,4	57,9	34,1	84,4
2012	9367,2	1057,9	701,4	605,6	394,4	136,0	64,2	37,9	100,7
2013	8719,2	1074,7	719,3	628,2	415,6	146,1	69,8	41,5	117,2
2014	8145,3	1080,4	731,6	651,3	438,8	157,0	76,5	46,2	126,5

Изчислено от автора по данни от www.bnb.bg и www.nsi.bg.

На базата на тези данни могат да се правят изводи относно различията в реакциите на притежателите на различни по размер депозити в зависимост от фазите на икономическия цикъл, динамиката на лихвените проценти по депозитите и други фактори на поведе-

нието на спестителите. Тези изводи обаче могат да имат само ограничен обхват, поради факта че от една страна структурата на депозитите не може да бъде анализирана съвместно с разпределението на доходите или демографската структура на домакинствата, а от друга страна депозитите представляват само част от тяхното богатство.

Една възможност за подобряване на осигуреността с данни за домакинското богатство и свързването им с информацията за техните доходи е чрез добавянето на специализиран модул към наблюдението на бюджетите на домакинствата, провеждано от Националния статистически институт. Чрез него връзката между понятията доход, потребление, спестяване и богатство (на ниво събиране на данни и на ниво анализ на тези данни) би получила значително по явен и ясно дефиниран израз в единна теоретична и информационна рамка.

От акумулираната в този модул информация могат да се извличат допълнителни зависимости между богатството, потреблението и спестяването и множество други макроикономически променливи. За онагледяване на една от тези възможности е приложена таблица/схема, в която е представено разпределение на богатството между домакинствата по количествени категории на общия му нетен размер (по подобие на разпределението на депозитите) и по видове активи (табл. 3). Тези видове могат да обхващат разнообразието от активи, които домакинствата притежават – недвижими имоти, депозити (ликвидни активи), притежавани акции/дялове от борсовотъргувани компании, движимо имущество, собствен капитал в борсовотъргувани компании, пенсионни права и др. По този начин информацията, съдържаща се в статистиката на финансовите национални сметки, може да бъде дезагрегирана и на тази основа да се направи анализ както на самата структура по количествени категории, така и на нейната зависимост от разнообразни фактори от макроикономическата среда.

**Разпределение на богатството на домакинствата
по количествени категории**

	Видове активи	Финансови задължения	Нетно богатство
Количествени категории	Дялове от общия брой на домакинствата / Средна стойност за категорията		Дялове от общия брой на домакинствата / Средна стойност за категорията

Съществуващите изследвания по тази тематика обръщат внимание на различията в състава на богатството между различните категории. Например, Р. Къртин, Т. Джъстър и Дж. Морган (1989) отчитат, че при домакинствата, които декларират най-нисък общ размер на богатството, преобладават движимите активи (стойността на които се апроксимира от стойността на притежавания автомобил), а при тези в средните категории е много по висок дялът на недвижимото имущество, ликвидните активи и търгуемите акции.² От друга страна, в богатството на домакинствата от най-високите категории доминира собственият капитал в бизнес организации. Различията в доходността и рисковия профил на тези класове активи дават основания на тези и други автори частично да обяснят разликата в доходите на съответните домакинства. Освен този аспект на анализа на богатството, може подробно да бъде разгледана и степента на неговата концентрация сред домакинствата и на тази основа да се търси отговор на въпросите за необходимостта от мерки за промяна на тази концентрация, популярни след публикуването на някои от из-

² Виж CURTIN, R. & JUSTER, T. & MORGAN, J. (1989) Survey Estimates of Wealth: An Assessment of Quality. *The Measurement of Saving, Investment, and Wealth*, ed. by: R. Lipsey & H. Stone Tice, University of Chicago Press, p. 473–552, както и JAPPELLI, T. & PISTAFERRI, L. (2000) The Dynamics of Household Wealth Accumulation in Italy. *Fiscal Studies*, 21 (2), p. 269–295.

ледванията, посочени по-горе.

Друга възможност, която подобен модул към наблюдението на домакинските бюджети предоставя, е анализът на разпределението на богатството по децилни групи на дохода на домакинствата (виж табл. 4). С негова помощ могат да се опишат особеностите в поведението на домакинствата по отношение на натрупването на богатството в зависимост от размера на дохода им, да се изведе връзка между размера на дохода и на богатството, както и да се разкрият предпочитанията на домакинствата с различни доходи между видовете активи.

Таблица 4

**Разпределение на богатството на домакинствата
по децилни групи на дохода**

Децилни групи по доход	Видове активи			Брутно богатство		
	Начална стойност	Придобиване/ продажба през периода	Крайна стойност	Начална стойност	Общо придобивания/ продажби през периода	Крайна стойност

Могат да се приложат и допълнителни примери за възможностите, които информацията за богатството на отделните домакинства предлага за икономическия анализ на проблематиката в рамките на националната икономика, в т.ч. и в България. Сред тях е и възможността за построяване на възрастови профили на богатството (заедно с тези на потреблението и спестяването). Поради своя характер обаче, те не могат да бъдат разгледани в рамките на настоящия доклад.

Обобщение

В доклада бяха представени няколко аргумента в полза на виждането, че изследването на проблемите на натрупването и използването на богатството на домакинствата е сред важните нап-

равления на съвременната икономическа наука. Заедно с това бяха разгледани характеристиките на съществуващите източници на данни за домакинското богатство в България, възможностите за икономически анализ на тяхна основа, както и ограниченията пред него. На тази основа, както и на основата на съществуващия опит в измерването на богатството в други страни, е аргументирана ползата от създаване на допълнителен модул към наблюдението на домакинските бюджети от НСИ, чрез който да се събира и представя информация за богатството на домакинствата на микроравнище. Може да се твърди, че с негова помощ икономическият анализ на проблематиката ще стане по-задълбочен и ще отговаря по-добре на нуждите на икономическата политика.

Използвана литература

1. BOSWORTH, B. & ANDERS, S. (2008) Saving and Wealth Accumulation in the PSID, 1984–2005. *Center for Retirement Research Working Paper no. 2008-2*.
2. CURTIN, R. & JUSTER, T. & MORGAN, J. (1989) Survey Estimates of Wealth: An Assessment of Quality. *The Measurement of Saving, Investment, and Wealth*, ed. by: R. Lipsey & H. Stone Tice, University of Chicago Press, p. 473–552.
3. JAPPELLI, T. & PISTAFERRI, L. (2000) The Dynamics of Household Wealth Accumulation in Italy. *Fiscal Studies*, 21 (2), p. 269–295.
4. PIKETTY, T. & ZUCMAN, G. (2014) Capital is Back: Wealth-Income Ratios in Rich Countries 1700–2010. *Quarterly Journal of Economics*, 129 (3), p. 1255–1310.
5. SAEZ, E. & ZUCMAN, G. (2016) Wealth Inequality in the United States since 1913: Evidence from Capitalized Income Tax Data. *Quarterly Journal of Economics*, 131 (2), p. 519–578.
6. WALDENSTRÖM, D. (2015) Wealth-Income Ratios in a Small, Late-Industrializing, Welfare-State Economy: Sweden, 1810–2010. *IZA Discussion Paper No. 9408*.